

IQTISODIYOT, INNOVASIYA VA TADBIRKORLIK NAZARIYA VA AMALIYOT

ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТГА ЎТИШДА ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛИЙ ИННОВАЦИОН ТИЗИМНИ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE NATIONAL INNOVATION SYSTEM IN UZBEKISTAN DURING THE TRANSITION TO THE INNOVATIVE ECONOMY

Маматов Мамажан Ахматжанович (PhD), ТДИУ

Аннотация

Мақолада миллий иқтисодиётнинг институционал тузилмасини такомиллаштиришда миллий инновацион тизимнинг таъсири тадқиқ этилган. Миллий инновацион тизимнинг схемаси ишлаб чиқилган, тизимдаги институционал тузилмаларнинг функциялари ва уларнинг ўзаро ҳамкорлиги ёритилган. Миллий инновацион тизимни такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Аннотация

В статье исследуется влияние национальной инновационной системы на совершенствование институциональной структуры национальной экономики. Разработана схема национальной инновационной системы, описаны функции институциональных структур в системе и их взаимодействие. Разработаны предложения и рекомендации по совершенствованию национальной инновационной системы.

Annotation

The article examines the impact of the national innovation system on improving the institutional structure of the national economy. The scheme of the national innovation system is developed, the functions of institutional structures in the system and their interaction are described. Proposals and recommendations for improving the national innovation system have been developed.

Калит сўзлар: институционал тузилма, миллий инновацион тизим такрор ишлаб чиқариш тузилмаси, саноат, хизмат кўрсатиш, технологик уклад, инвестиция, инновация, иқтисодий ўсиш.

Ключевые слова: институциональная структура, национальная инновационная система, воспроизводственная структура, промышленность, услуги, технологии, инвестиции, инновации, экономический рост.

Key words: institutional structure, national innovation system, reproduction structure, industry, services, technologies, investments, innovations, economic growth.

Кириш

Институционал тузилма расмий институтлар: қонунлар, қатъий меъёрлар, қабул қилинган қоидалар; норасмий институтлар: ижтимоий нормалар, мафкура; норасмий институтлар фаолиятини тартибга солувчи анъана ва қадриятлар) иқтисодий тизимнинг ривожланиш даражасини белгилайди ва жамиятнинг ривожланиш индикаторидан иборатдир. Юқори фан сиғимли технологиялар салоҳиятига асосланган ҳолда ривожланган мамлакатларнинг моддий-техник базасининг ривожланиши истиқболли технологик укладнинг шаклланишида ҳал қилувчи омил бўлиб, жамиятда ижтимоий фаровонликнинг юқори даражасига олиб чиқди. Ўзбекистон Республикаси хом-ашё моделига асосланган иқтисодиётининг таркибий тузилмаси, шунингдек, технологияларнинг ҳаётий циклини қисқаришида намоён бўладиган илмий ва технологик ривожланишнинг глобал тенденциялари, илмий билимларни жамғариш суръати, юқори фан сиғимли технологияларнинг тарқалиш тамойиллари ҳамда институционал муҳитдаги ўзгаришлар миллий иқтисодиётнинг институционал таркибий тузилмасини такомиллаштиришни долзарб қилиб кун тартибига қўймоқда. “Албатта, биз эски тизимни батамом ўзгартириб, ўз олдимизга қўйган мақсадга тўлиқ эришдик, деб айтишга ҳали эрта. Такрор айтаман, биз ҳар куни изланишдамиз. Бу йўлда дастлабки қадамларни қўймоқдамиз, холос [1].

Миллий иқтисодиётнинг институционал таркибий тузилмасини такомиллаштиришда, мамлакатда миллий инновацион тизимни шакллантириш ва уни ривожлантириш муҳим ўрин тутди. Миллий инновация тизимлари (МИТ) аксарият ҳолларда технологик укладлар алмашинадиган даврларда шаклланади. МИТ шаклланаётган бошланғич даврда инвестицион фаолият субъектлари ўртасидаги алоқаларнинг яхлит тизими мавжуд бўлмайди. Ушбу алоқаларни йўлга қўйиш ва умумий инвестицион стратегияни ривожлантиришда давлат алоҳида ўрин тутди. Кейинчалик аксарият саноат жиҳатдан тараққий этган мамлакатларда бўлганидек, ушбу соҳада бизнес етакчи мавқега эга бўлиб боради. Аммо айнан қайси модель у ёки бу МИТга учун самарали бўлиши номаълум. Технологик ривожланиш даражасидаги миллий тафовутларни тушунтириш учун С.Меткалф МИТ тушунчасидан фойдаланишни таклиф этди.

С.Меткалф миллий инновацион тизимни “инновацион жараёнларга таъсир кўрсатувчи, ҳукумат томонидан сиёсатни шакллантириш ва амалга ошириш учун асос яратувчи ва янги технологияларнинг яратилиши ва тарқатилишига биргаликда ёки алоҳида улуш қўшувчи турли хил институтларнинг умумийлиги” деб таъкидлаган [2]. Унинг фикрича бу – янги технологиялар ривожланишини белгилаб берувчи воситалар, кўникмалар ва билимларни яратиш, сақлаш ва трансферт қилиш учун зарур бўлган ўзаро боғлиқ институтлар тизимидир.

Б.Лундвалл “Инновациялар тизими янги ва иқтисодий нафлилиги юқори бўлган билимларни шакллантириш, тарқатиш ва улардан фойдаланишда ўзаро ҳамкорлик қилувчи унсурлар ва муносабатлардан ташкил топади ва бундай миллий тизим миллий давлатчилик чегараларида жойлашган ёки шу ҳудуд ичидан бошланувчи унсур ва муносабатларни ўз ичига қамраб олади[3], деб таъриф беради. “МИТ - бу миллий чегаралар доирасида янги илмий билимлар ва технологияларни ишлаб чиқариш ва уларни тижоратлаштириш билан банд бўлган

ўзаро боғлиқ ташкилотларнинг умумийлигидир. Айни чоғда, МИТ – мустаҳкам миллий илдизлар, анъаналар, сиёсий ва маданий ўзига хосликларга эга бўлган инновацион инвестицион жараёнларнинг амалга ошишини таъмин этувчи ҳуқуқий, молиявий ва ижтимоий тавсифдаги институтлар мажмуидир[4].

Асосий қисм

Миллий инновацион тизим (МИТ) – миллий ҳудуд доирасида илмий билим ва технологияларни яратиш, рўёбга чиқариш ва тижоратлаштиришга хизмат қилувчи ўзаро боғлиқ бўлган тузилмалар мажмуасидир[5]. МИТ ўзига икки таркибий бўлинмани қамраб олади: илмий-ишлаб чиқариш ва институционал. Институционал муҳит давлатнинг фан-техника соҳасидаги фаолиятини ва инновацион сиёсатини таъминлайди.

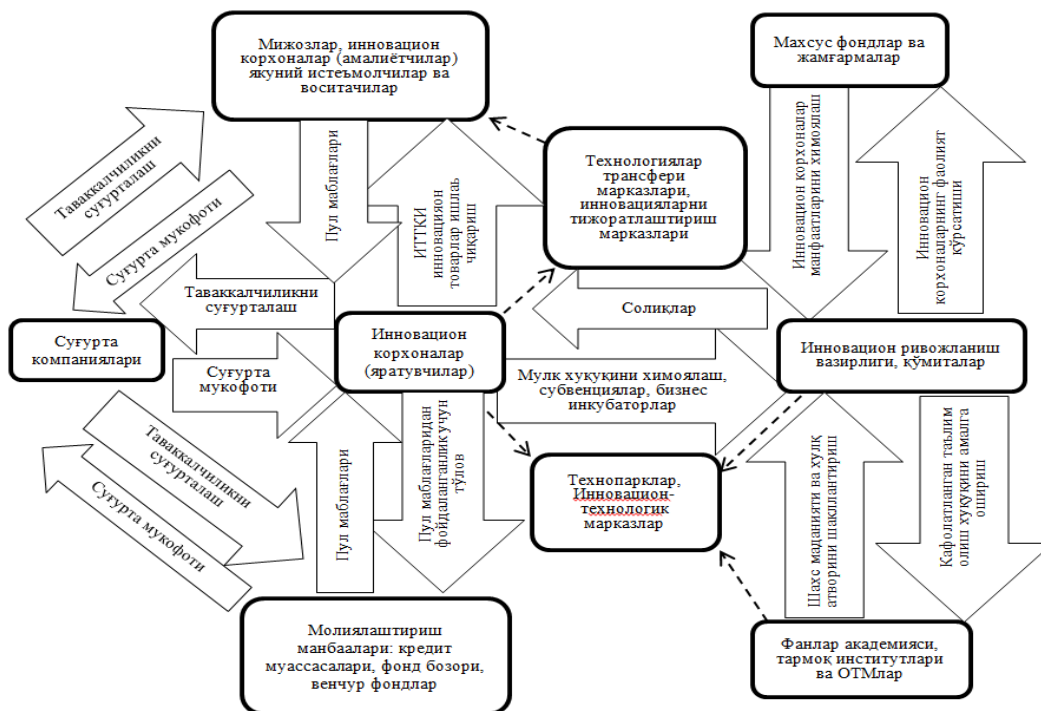
Инновацион тизимнинг марказий элементи сифатида инновацион корхоналар ҳамда уларнинг фаолият кўрсатишининг асосий босқичларини ифода этувчи (молиялаштириш манбаларини излаб топиш, инновацияларни ишлаб чиқиш, сотиш бозорларини излаш) инфратузилмага мансуб бўлган давлат, илм-фан ва бизнеснинг кооперациясига имкон берувчи ташкилотларни ҳам ўз ичига олади. “Инновацион инвестицион жараёнларнинг доимий циклини қўллаб-қувватлайдиган шундай институтционал тузилмани вужудга келтириш миллий инновацион тизимни шаклланиш босқичида муҳим вазифа ҳисобланади. Фақатгина миллий инновацион тизимнинг институтционал “каркасини” куриб олиб, билимлар, технологияларни узлуксиз яратиш, ундан фойдаланиш ва айирбошлаш мумкин бўлади” [6].

Тадқиқот доирасида Ўзбекистон Республикасининг МИТининг субъектли-функционал схемаси ишлаб чиқилди. Мазкур схема Ўзбекистонда МИТнинг ривожланишига тўсиқ бўлаётган муаммоларни аниқлашда ва уларни ўрганишда биринчи қадам ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг миллий инновацион тизимининг субъектли-функционал схемаси¹

---

¹ Муаллиф тадқиқотлари асосида тузилган.

Мамлакат инновацион тизимида инновацион фаолият субъекти сифатида давлатнинг ўрнини англаб олиш ўзига хос алоҳида эътиборни талаб этади. Мамлакат инновацион тизимининг марказида инновацион корхоналар туради. Тизимнинг қолган барча элементлари у ёки бу даражада инновацион корхоналарга боғлиқ бўлиб, бир-бирларига нисбатан иккиёқлама алоқадорликда бўлади. Келтирилган МИТ схемасида инновацион корхоналар инновацияларни яратувчи, яъни “яратувчи” корхоналарга ва бу ишланмалардан ўз фаолиятларида фойдаланувчи инновацион инвестицион корхоналарга ажратилади. Иккинчи тур корхоналарини “амалиётчи”лар деб, аталади. Чунки корхоналар инновацион тизимда инновацияларнинг ҳаётийлик циклининг барча босқичларида вужудга келиш ва тарқатишни ифода этувчи турли вазифаларни бажаради.

“Амалиётчи” корхоналар агар “яратувчи” корхоналарга ўзлари учун зарур бўлган инновацион маҳсулот ва хизматларни буюртма қилсалар, у ҳолда уларни “Мижозлар” тоифасига киритиш мумкин бўлади. Ушбу ҳолатда “яратувчи” корхоналар ва мижозлар ўртасидаги алоқалар илмий-тадқиқот, тажриба-конструкторлик ишларини молиялаштириш учун битимлар тузилишини кўзда тутаяди.

Амалиётчи корхоналар “яратувчи” корхоналарнинг мижозлари бўлмаган ҳолатларда, улар ҳам мижозлар каби ихтиро қилинган инновациялардан фойдаланиш ва уларнинг тарқатилишига бирдек масъул бўладилар. Инновацияларнинг тарқатилиши дейилганда инновацион товарни бозор томон ҳаракати эмас, балки инновацион инвестицион корхоналар яратувчилар меҳнати натижасидан қанча кўп корхоналар фойдаланаётганликларини назарда тутаяди, табиийки, ушбу вазиятда инновацияларнинг тарқалиш майдони шунча катта бўлади.

Ҳар қандай инновацион корхона учун кун тартибидаги энг долзарб масалалардан бири, бу албатта молиялаштириш манбаларини излаб топиш билан

боғлиқдир. Молиялаштириш манбалари сифатида кредит муассасалари, фонд бозорлари, венчур фондлари ва бизнес-фаришталар (business angel) иштирок этишлари мумкин. Инновацион корхоналар молиялаштириш манбаларига пул маблағларидан фойдаланганлик учун ўзига хос ҳақ-тўлов тўлайдилар. Молиялаштириш манбаи банк бўлган ҳолатларда эса, бундай тўлов фоиз ставкаси ҳисобланади.

Бир қатор ҳолатларда, мисол учун бизнес-фаришталар (business angel) томонидан пул маблағлари инновацион корхоналарга беғараз-беминнат кўринишда берилиши ҳам мумкин. Ушбу ҳолатларда тўлов пул кўринишида эмас, балки бирор бир номоддий кўринишда, мисол учун янги корхона яратилишидан, ёрдам кўрсатганликдан, шунингдек муваффақиятли фаолият кўрсатаётган корхоналарнинг келгусидаги даромадлари оқимидан қониқиш шаклида бўлиши мумкин.

Инновацион инвестицион корхоналарнинг ўзлари ҳам ўз маблағлари ҳисобига илмий-тадқиқот, тажриба-конструкторлик ишларини молиялаштиришлари ва мустақил равишда уларни бозорга жорий этишлари мумкин. Ушбу ҳолатда мижоз сифатида буюртмачилар эмас, балки товар ва хизматларнинг якуний истеъмолчилари тушунилади, чунки корхона фаолиятининг натижаси бўлиб, бошқа бирор бир маҳсулотнинг таркибий қисми сифатида фойдаланишни назарда тутмайдиган тугалланган пировард маҳсулот ҳисобланади. Агар инновацион корхоналар томонидан мустақил амалга оширилаётган ва ҳали жорий этиш босқичига ўтмаган илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларига эътибор қаратадиган бўлсак, у ҳолда уларга нисбатан хатти-ҳаракатлар ҳуқуқни ҳимояловчи ҳужжатлар патент, лицензиялар бериш орқали мулк ҳуқуқини ҳимоялаш билан чекланади.

Кредит муассасалари тақдим этилган пул маблағларидан фойдаланганлик учун оладиган тўловларини пасайтириш эвазига инновацион корхоналар фаолиятини рағбатлантиришлари ва пировардида улар фаоллигини оширишлари мумкин.

Инновацион лойиҳаларни кредитлаш борасида фонд бозорини кредит муассасаларининг муқобили сифатида кўрсатишимиз мумкин. Тадқиқот доирасида амалга оширилган изланишлар натижасида шундай муҳим хулосага келиш мумкинки, инновацион лойиҳаларни кредитлаш борасида юқорида санаб ўтилган икки муқобил ўртасидаги фарқ шундан иборатки, инновацион лойиҳаларни молиялаштириш учун фонд бозори етарлича ривожланган бўлиши лозим, зеро, фонд бозори учун доимо юқори хатар ва таваккалчилик даражаси ҳосдир. Фонд бозорининг ривожланганлиги эса, миллий хўжаликнинг халқаро рақобат механизмига қўшилиши билан бевосита боғлиқдир. Шу билан бир қаторда, Ф.Агион, Д.Асемоглу, ва Ф.Зилиботтиларнинг ўз тадқиқотларида кўрсатишларича, технологик ривожланиш даражаси бир мунча паст бўлган мамлакатларда фонд бозорларининг ёпиқлиги натижасида келиб чиқувчи салбий оқибатлар унчалик ҳам катта эмас[7]. Тараққий этган инновацион тизимларда фонд бозорлари ресурсларидан ҳам кенг фойдаланилади.

Инновацион тизим ривожланишида молия бозорларининг ўрни катта бўлса-

да, айтиш лозимки, инновацион тизимнинг интенсив ривожланишининг зарур ва энг мухим шартларидан бири, бу хусусий мулк тамойилларини амалда рўёбга чиқаришдир[8]. Ўзбекистоннинг МИТни фаолият кўрсатиш моделида хусусий мулк тамойилларини рўёбга чиқариш, мулк ҳуқуқини ҳимоялашни ифода этувчи давлат ва инновацион инвестицион корхоналарнинг ўзаро боғлиқлиги сифатида акс эттирилган. Бунда давлатнинг асосий иқтисодий вазифаси бу - мулк ҳуқуқини алоҳидалаштириш, унинг қонуний кафолатларини ва шунингдек, товарлар бозори агентлари ўртасида қонуний битимларни амалга оширишда вужудга келадиган мулк ҳуқуқи борасидаги ўзгаришларни ҳимоя қилишдан иборатдир[9].

Ўзбекистон Республикасининг миллий инновацион тизими чизмасида маҳаллий ва марказий давлат бошқаруви органларининг барчаси давлат сифатида тушунилади. Давлат ўзининг асосий иқтисодий вазифаларини бажараётганлиги учун, барча корхоналарда бўлгани каби, инновацион корхоналардан ҳам солиқлар кўринишида тўловлар ундиради. Давлат субвенциялар, грантлар ажратиб, бизнес-инкубаторлар хизматини таклиф эта бориб, инновацион корхоналар фаолиятига кўмаклашади. Давлат, шунингдек, янги иқтисодий хулқ қоидаларини ишлаб чиқиши ёки мавжудларини ўзгартириши ҳам мумкин.

МИТда олий таълим муассасалари инновацион фаолият билан шуғулланадиган бўлса, у ҳолда, у инновацион инвестицион корхонанинг фаолият кўрсатиш шаклларида бири сифатида мазкур схемада “инновацион инвестицион корхона” элементида акс эттирилади. Бу таълим муассасасининг ташкилий-ҳуқуқий шакли ўзгаришини англамайди, балки аксинча, таълим муассасаси инновацион тизимда қандай вазифани бажараётганлигини кўрсатиб беради. Мазкур муассасаларнинг асосий функцияси бўлиб, бу таълим-тарбия фаолияти ҳисобланади (Ўзбекистонда 40 фоиз атрофидаги олий таълим муассасалари илмий тадқиқотлар ва ишланмаларга жалб этилган)[10] чизмада улар ўзларининг асосий бажарадиган вазифалари бўйича акс эттирилган.

Мазкур моделда инновацион инвестицион корхоналар билан бир қаторда инновацион тизимнинг ташкил этувчилари бўлган бошқа элементлар билан давлат ўртасида аввалдан мавжуд трансфертлар, субсидиялар, давлат харидлари ва қарзлари каби классик ўзаро алоқаларни инкор этмайди. Ушбуга боғлиқ равишда айтиш мумкинки, мазкур модел барчага яхши маълум бўлган давлат ва иқтисодиёт (уй хўжаликлари, фирмалар, товар ва хизматлар бозори)нинг ўзаро таъсирлашув моделини тўлдиради.

Агар давлат, давлат корхоналари ёки ҳокимият органлари сифатида давлат харидларини амалга оширадиган бўлса, у ҳолда чизма доирасида “мижозлар” унсурига мансуб бўлади, чунки давлат мазкур вазиятда инновацион корхоналар учун айнан “мижоз” вазифасини бажаради. Агар давлат инновацион инвестицион корхоналарга қарз маблағлари тақдим этадиган бўлса, у ҳолда у “молиялаштириш манбалари” элементига мансуб бўлади. Давлат бундан ташқари инновацион жараёнларда давлат суғурта компаниялари ёки давлат инновацион инвестицион корхоналари сифатида ҳам иштирок этиши мумкин. Шу тариқа айтиш мумкинки, маълум вақт оралиғида бажарадиган аниқ функцияларига қараб, давлат инновацион тизимнинг турли элементлари сифатида МИТнинг ривожланишида

иштирок этади.

Инновацион тизимни таҳлил этар эканмиз, ушбу фаолиятни амалга ошириш таваккалчилик ва хатарнинг юқори даражаси билан тавсифланишини эътиборга олиб, инфратузилманинг алоҳида унсури сифатида суғурта компанияларининг ўрни бекиёсдир. Давлатнинг суғурта бозорини рағбатлантириши инновацион корхоналар ва уларнинг мижозлари фаолиятлари хатарларини суғурталаш миқдорини ўсишига олиб келади. Бу инновацион-инвестицион корхоналар ва уларнинг мижозларининг қарздор сифатидаги мавқелари кўтарилади, банк сектори эса бу хил иқтисодий агентларга кредит маблағлари тақдим этишдан юқори даражада манфаатдор бўлади. Ўзбекистон Республикасининг миллий инновацион тизимининг фаолият кўрсатиши чизмасидаги “жамоат ташкилотлари” элементи инновацион - инвестицион корхоналарнинг манфаатларини ифода этади. Улар ўртасида бир мунча машҳурлари бўлиб, асосан кичик ва ўрта бизнес вакиллари манфаатларини ҳимоя қилувчи Ўзбекистон Республикаси “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг экспортини қўллаб-қувватлаш жамғармаси” ҳисобланади.

Технопарклар тўғрисида шуни айтиш мумкинки, улар маҳаллий ҳокимият ва бошқарув органлари, олий ўқув юртлари, инновацион инвестицион корхоналар билан узвий алоқада бўлган ташкилотлардир. Бу уларга маълум бир ҳудудда қулай инновацион муҳитни шакллантириш ва инновацион тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш имконини беради. Инновацион-технологик марказлар кадрлар тайёрлаш ва ўқитишни амалга оширади, инновацион корхоналар билан биргаликда тадқиқотлар ўтказиши ва шунингдек, уларни дастлабки босқичларда молиялаштирилади. Айтилганлардан кўришиб турибдики, инновацион-технологик марказлар инновацион корхоналарни молиялаштириш манбаи ҳам бўлиши мумкин. Шуни таъкидлаб ўтиш лозимки, чизмада молиялаштириш манбалари ва мижозларнинг тўлиқ ва мумкин бўлган барча шакллари ҳам келтирилмаган. Мисол учун, молиялаштириш манбаи сифатида суғурта компанияси ёки пенсия фонди чиқиши мумкин, лекин бу амалиётда жуда кам учраши сабабли, чизмада молиялаштиришнинг бир мунча ишончли манбалари акс этирилган. Кўрсатиб ўтилган молиялаштириш манбалари ўртасидаги фарқ инновацион фаолият натижаларига эгаллик қилишда ифодаланади. Дастлабки шаклда инновацион корхоналар мустақил равишда инвестицияларни амалга оширадilar, молиялаштиришнинг мустақил манбалари эса пул маблағларидан фойдаланганлик учун асосан фоиз кўринишида тўлов оладилар. Иккинчи шаклда эса инновацион фаолият натижаларига эгаллик қилиш ҳуқуқи ё биргина мижознинг ўзига, ёки мижоз ва инновацион корхона–яратувчига тегишли бўлади.

Чизмада суғурталашга алоҳида эътибор қаратилиши, инновацион фаолиятни амалга оширишнинг юқори хатарлилиги ва шу боис инновацион фаолиятни амалга оширишда суғуртанинг аҳамияти катта эканлиги билан изоҳланади. Мамлакат инновацион тизимининг эгилувчан субъекти сифатида давлат ўрнининг очиб берилиши тақдир этилаётган чизманинг ўзига хослиги бўлиб ҳисобланади. Давлат мазкур тизимда, тизимнинг қолган барча унсурларидан тескари алоқани қабул қилиб олувчи унсур сифатида иштирок

этади. Ушбу ҳолатлардан давлат инновацион тизимда бажариши мумкин бўлган кўплаб вазифалар, хусусан: мулк ҳуқуқини ҳимоялаш, шахс маданияти ва ҳуқ-атвор қоидаларини шакллантириш, субвенциялар бериш ва бизнес-инкубатор хизматларини кўрсатиш, жамоат ташкилотлари, технопарклар ва инновацион-технологик марказлар билан ҳамкорлик қилиш ва шу кабилар келиб чиқади. Шу тариқа, давлат яхлит тарзда мамлакат инновацион тизимини ўзгартириш ва керакли томонга йўналтира олиш имконига эга бўлган тизим элементи сифатида майдонга чиқади. Схема субъектлар функциялари ва субъектлар ўртасидаги муносабатларни аниқлаштиришдаги ўзининг эгилувчанлиги билан ажралиб туради. Бу ҳолат инновацион тизимнинг бирор бир субъекти томонидан вақтнинг маълум бир оралиғида бажарилаётган вазифаларга боғлиқ равишда, мазкур субъект ёки элементнинг инновацион тизимнинг турли унсурларига мансуб бўлиб боришида намоён бўлади.

Таклиф этилаётган моделда давлат яхлит ҳолда мамлакат инновацион тизимига таъсир кўрсатади. Тизимнинг инновацион корхоналар, кредит муассасалари, суғурта компаниялари, жамоат ташкилотлари, таълим муассасалари каби унсурларидан давлат тескари алоқа ахборотларини қабул қилиб олади, бу эса давлат томонидан амалга оширилаётган чора - тадбирлар натижаларини, уларнинг қанчалик самарали бўлганлигини баҳолаш билан бир қаторда, қўйилган мақсадларга эришиш борасида яна қандай тадбирлар қўллаш лозимлигини тушуниб олиш ва таҳлил қилиш имконини ҳам беради.

Венчурли инвестициялаш инновацияларни молиялаштириш борасида кредит муассасаларининг муқобили сифатида хизмат қилиши мумкинлигини, бугунги кунда тараққий этган мамлакатларнинг тажрибаси яққол исботлаб турибди. Инновацион инвестициялашнинг мазкур тури таъминот ва гаровсиз амалга оширилади ва у кўпинча ўзида акциялар пакети улушига айрибошлаш ҳисобига акциядорлик капиталига узоқ муддатли инвестицияларни ифода этади. Инновацион корхоналар тараққиётининг дастлабки босқичларида хавф-хатар даражасининг юқори даражада бўлишини инобатга олган ҳолда, бундай корхоналарни молиялаштиришда венчур фондлар ҳал қилувчи ўрин тутиши мумкин, зеро бундай фондлар молиялаштирилаётган корхона муваффақиятсизликка учраган тақдирда ҳам бундай йўқотишларга олдин тайёр турадилар. Ўз-ўзидан аёнки, молиялаштирилаётган корхоналар муваффақиятга эришган тақдирда, молиялаштиришнинг бу тури юқори фойда меъёри билан тақдирланади.

Хулоса ва таклифлар

Хулоса сифатида миллий инвестицион-инновацион тизимини такомиллаштириш орқали иқтисодиётга инвестицияларни жалб этишнинг самарали механизмини шакллантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлиги томонидан қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириши мақсадга мувофиқ бўлар эди:

- Инновацион лойиҳаларни кредитлаш борасида фонд бозори кредит муассасаларининг муқобили сифатида бўлиши мумкин. Бироқ фонд бозорлари орқали инновацион лойиҳаларни молиялаштириш учун уларни қимматли

коғозлар, фючерс ва форворд шартномалари бўйича савдолар амалга ошадиган жаҳоннинг ривожланган фонд бозорлари даражасигача олиб чиқиш ва унда хусусий мулк тамойилларини амалда рўёбга чиқариш учун қатор ташкилий-ҳуқуқий халқаро нормаларни жорий қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президенти фармон ва қарорларини ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорларини ишлаб чиқиш керак;

- Давлат суғурта бозорида инновацион корхоналар ва уларнинг миждозларининг фаолиятлари хатарларини суғурталаш мумкин. Бу инновацион корхоналар ва уларнинг миждозларининг қарздор сифатидаги мавқелари ўсишига олиб келади. Натижада бундан банк сектори инновацион корхоналарга кредит маблағлари тақдим этишдан юқори даражада манфаатдор бўлади;

- Технопарклар маҳаллий ҳокимият ва бошқарув органлари, олий ўқув юртлари, инновацион корхоналар билан узвий алоқада бўлган ташкилотлардир, бу эса уларга маълум бир ҳудудда қулай инновацион муҳитни шакллантириш ва инновацион тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш имконини беради;

- Инновацион-технологик марказлар кадрлар тайёрлаш ва ўқитишни амалга оширади, инновацион корхоналар билан биргаликда тадқиқотлар ўтказди ва шунингдек уларни дастлабки босқичларда молиялаштиради. Демак, инновацион-технологик марказлар инновацион корхоналарни молиялаштириш манбаи ҳам бўлиши мумкин;

- Давлат миллий инновацион тизимининг барча унсурларидан тескари алоқани қабул қилиб олувчи сифатида қўллаб-қувватлаш вазифалар, хусусан: мулк ҳуқуқини ҳимоялаш, шахс маданияти ва ҳуқ-атвор қоидаларини шакллантириш, субвенциялар бериш ва бизнес-инкубатор хизматларини кўрсатиш, жамоат ташкилотлари, технопарклар ва инновацион-технологик марказлар билан ҳамкорлик қилиш ва шу каби вазифаларни бажаради. Шу тариқа, давлат яхлит тарзда мамлакат инновацион тизимини ўзгартириш ва керакли томонга йўналтира олиш имконига эга бўлган ягона тизим элементи сифатида майдонга чиқиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. 1. Мирзиёев Ш.М. «Янги Ўзбекистон» газетаси бош муҳарририга берган интервьюси. <https://daryo.uz/k/2021/08/17/>

2. Metcalfe S. Steinman P. The economic Foundations of Technology Policy: Equilibrium and Evolutionary Perspectives // Handbook of the Economics of Innovation and Technical Change. – London. Blackwell. 1995. P. 462-463.

3. Lundvall B. A. National Systems of Innovation. – London: Pinter. 1992. P.2.

4. Metcalfe S. Steinman P. The economic Foundations of Technology Policy: Equilibrium and Evolutionary Perspectives // Handbook of the Economics of Innovation and Technical Change. – London. Blackwell. 1995. P. 462-463.

5. Жўраев Т.Т. Иқтисодиёт назарияси Ўқув қўлланма. – Т.: Фан ва технология, 2017.-Б.54.

6. Турсунходжаев М. Развитие национальной инновационной системы как инструмент повышения конкурентоспособности и диверсификации экономики

Узбекистана. Основные направления дальнейшей модернизации и повешения конкурентоспособности национальной экономики. VII Форума экономистов. – Т.: ИПМИ. 2015.-С.104.

7. AghionP., Acemoglu D., Zilibotti F. Distance to frontier, Selection, and, Economic Growth [Электронный ресурс] // Economics.harvard.edu: Harvard University Department of Economics. 2007 year.

8. Радыгин А.Д., Энтов Р.М. В поисках институциональных характеристик роста // Вопросы экономики.2008. №8.-С. 13.

9. Хуррамов А.Ф. Қишлоқ хўжалигида мулкый муносабатлар ва уларни ривожлантириш йўналишлари. Монография. – Т.”Фан ва технологиялар” 2008 й.– Б.39.

10. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва саноат вазирлиги хузуридаги Прогнозлаштириш ва макро-иқтисодий тадқиқотлар институти томонидан ҳисобланган ва эълон қилинган маълумотлар.